

WIKTOR WRÓBLEWSKI

Uniwersytet Łódzki

WYKORZYSTANIE NARZĘDZI NOWEGO URBANIZMU W PROCESIE POWROTU ŁODZI DO CENTRUM

Abstract: The Use of the *New Urbanism* Tools in the Process of Returning to the Centre. Case Study of Lodz. The goal of the paper is to verify the thesis that “*New Urbanism* should dominate *Modernism* in the revitalization process in Lodz”. The thesis has been discussed by Lodz architects and it has been neither accepted nor rejected. The paper presents *New Urbanists*’ theory and their tools of description and planning the spatial structures development. It describes urban transect, form-based code, *SmartCode* and *Charrette*. Finally, it analyses the possibility of using *New Urbanism* tools in planning practice of reurbanisation and revitalisation process in Lodz, especially from the point of view of returning to the centre.

Keywords: Lodz, *New Urbanism*, planning tools, reurbanisation, urban transect.

Wstęp

Celem pracy jest weryfikacja tezy, że „*Nowy Urbanizm* powinien zdominować *Modernizm* w procesie rewitalizacji Łodzi”. Teza ta, postawiona w maju 2014 r. w debacie oksfordzkiej zorganizowanej przez łódzki oddział SARP, nie została ani obroniona ani obalona mimo kilkogodzinnej dyskusji.

Praca prezentuje założenia oraz narzędzia stosowane przez przedstawicieli *Nowego Urbanizmu* w praktyce planistycznej miast. Opisuje wprowadzony przez nich transekt urbanistyczny, plan oparty na formie¹, szablon *SmartCode* oraz warsztaty *charrette*. Analizuje praktykę planistyczną i możliwość użycia tych narzędzi w Łodzi, ze szczególnym uwzględnieniem procesu powrotu miasta do centrum.

¹ *Form-Based Code* jest aktem prawa miejscowego z zakresu planowania przestrzennego i termin ten może być również przetłumaczony, jako kodeks oparty na formie.

1. Idea Nowego Urbanizmu a powrót do centrum

Doktryna *Nowego Urbanizmu* [ang. *New Urbanism*] i jego narzędzia powstały, i są rozwijane od lat 80. XX w., na gruncie północnoamerykańskim², więc doświadczenia dotyczące ich użycia w miastach europejskich są nielicznie prezentowane w literaturze przedmiotu³. Ten postmodernistyczny i nieco nostalgiczny nurt w urbanistyce północnoamerykańskiej proponuje przeniesienie na tamtejszy grunt starych, europejskich wzorów miejskości. Nowi Urbaniści są zwolennikami zagęszczania miasta oraz wyznaczania narastających ku centrum stref form zabudowy. W warstwie przestrzennej ich niechęć i poważne wątpliwości budzi akceptacja dla rozlewania miasta [Duany *et al.* 2010]. W opozycji do typowych rozwiązań amerykańskich proponują wielofunkcyjną zabudowę pierzejową wokół przyjaznych dla pieszych przestrzeni publicznych, zamiast domku z ogródkiem i podróży samochodem do centrum handlowego.

Wydaje się zatem, że programowo jest to taki sposób myślenia o miastach, który poszukuje rozwiązań dla wyrażonych w *Karcie Łódzkiej 2015* problemów związanych z degradacją centrum miast. Degradacja zaś powoduje „pogorszenie jakości życia [...] mieszkańców i ucieczkę ze stref centralnych do stref podmiejskich, utrudnia inwestowanie oraz powoduje niekontrolowane procesy rozlewania się zabudowy” [punkt *Potrzebna Debata*].

Główna myśl przedstawicieli *Nowego Urbanizmu* to tworzenie **zwartych, przemieszanych, pełnych życia i wielofunkcyjnych struktur przestrzennych, po których można z łatwością poruszać się pieszo** [*Karta Nowego Urbanizmu* 1996]. Ich nowością w planowaniu jest odejście od powszechnie stosowanego modernistycznego strefowania funkcjonalnego na rzecz **planów strefowych opartych na narastającej ku centrum formie** zagospodarowania przestrzennego (ryc. 1).

² W USA ruch społeczny oparty na miastotwórczej doktrynie został sformalizowany i od 1993 r. organizowane są corocznie Kongresy *Nowego Urbanizmu*, które są spotkaniem praktyków, badaczy oraz władz miast [cnu.org].

³ Na starym kontynencie, ze względów oczywistych zamiast przeniesienia europejskich wzorów miejskości neotradycyjne środowiska postulują powrót do nich. Wymianą doświadczeń i narzędzi z amerykańskimi Nowymi Urbanistami zajmuje się Rada Urbanizmu Europejskiego [ceunet.org].

Ryc. 1. Zestawienie narastającej formy – sześciostrefowy transekt od wsi do miasta

Źródło: [Duany et al. 2008, tłumaczenie własne].

1.1. Idea powrotu do centrum. Przypadek Łodzi

Łódź jest miastem dotkniętym przez proces gwałtownego upadku przemysłu i depopulację, które mimo tych niekorzystnych procesów, zostało wprowadzone we wcześniej zaprogramowaną fazę dezurbanizacji [Wiśniewki 2012]. Jednak obecnie w magistracie pojawiła się świadomość problemów wynikających z wówczas podjętych decyzji, a w konsekwencji polityczna wola powrotu do centrum. Jest ona wyrażona w *Strategii Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+* zaproponowanej przez architekta miasta M. Janiaka. Strategia zakłada przywrócenie struktury **miasta zwartego** przez zatrzymanie zgubnego wzrostu na obrzeżach, proponując w zamian konsekwentny **rozwój przestrzenny miasta do środka**.

Najbardziej czytelna jest zmiana paradygmatu dziedzictwa historycznego. Dotychczas modernistyczna *Karta Ateńska* 1933 zakładała, że „poszczególne gmachy [...] powinny być zachowane, jeśli są wyrazem poprzednich kultur i odpowiadają interesom ogółu”. Czyli „jeżeli ich konserwacja nie pociąga ofiar ze strony społeczeństwa znajdującego się w złych warunkach materialnych.” Dopuszczała także radykalną zmianę kontekstu przez „przeniesie ośrodków uważanych dotąd za nienaruszalne” oraz „burzenie ruder wokół historycznych zabytków dla możliwości stworzenia pasów zieleni” [§65-69]. Innymi słowy, przy podejściu modernistycznym w odnowie miasta z kilkoma tysiącami kamienic, można byłoby zachowywać tylko wybrane przykłady zaś resztę starej zabudowy, jako za drogą w utrzymaniu masę, należałoby wyburzyć. Tymczasem współczesna polityka miejska idzie w przeciwnym kierunku. Opracowany w ślad za *Strategią [...] 2020+* i przyjęty *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2014-2017* nie ogranicza się do ochrony pojedynczych budynków.

Traktuje je jako jeden z elementów całości tzw. historycznego krajobrazu miasta⁴, czyli całej Strefy Wielkomięskiej z 8 tys. obiektów. Konsekwentnie w *Założeniach Lokalnego Programu Rewitalizacji 2020+* zapisano, że na część materialną związaną z rewitalizacją obszarową w Strefie Wielkomięskiej przewiduje się przeznaczenie znacznych środków. Sam koszt pilnych remontów budynków pozostających we władaniu Miasta, oszacowano na 7,86 mld zł [s. 13].

Nowy Urbanizm również preferuje kontynuację założeń, ciągłość tradycji i ewolucję wobec historycznego krajobrazu miejskiego [Semes 2012]. Co więcej, wydaje się, że problemem w odbiorze rozwiązań przestrzennych Nowych Urbanistów jest historyzujący kostium porządkowej architektury, która ma tworzyć współczesne układy. Nawet na V Kongresie Urbanistyki Polskiej *Nowy Urbanizm* był prezentowany jednym tchem, łącznie z *Nowym Klasycyzmem* [Zagula 2015]. W polskim środowisku architektonicznym wzywano do budowania „współczesnych zabytków” prawdopodobnie wywołuje negatywne konotacje z realizmem socjalistycznym. W konsekwencji, ostrożność wobec proponowanej idei architektonicznej jest automatycznie przenoszona na rozwiązania urbanistyczne. Prezentowana praca ma wykazać, że uprzedzenia wobec narzędzi o skali urbanistycznej wydają się jednak nieuzasadnione.

Karta Łódzka 2015 zakłada, nie tylko „wzmocnienie [...] historycznej i kulturowej tożsamości” części centralnej miast, lecz również „wzmocnienie ich wielofunkcyjnej struktury” i dalej „przy ochronie ich różnorodności oraz unikaniu izolacji i segregacji” [punkt *Jak do tego doprowadzić*]. Można zatem przyjąć, że jest to odejście od modernistycznego paradygmatu segregacji funkcji na rzecz wielofunkcyjnych struktur przestrzennych, co również proponuje *Nowy Urbanizm*.

2. Narzędzia Nowego Urbanizmu – analiza i identyfikacja struktur przestrzennych

Duany wprowadził do powszechnego użycia **sześciostrefowy transekt od wsi do miasta** służący do praktycznego analizowania form zagospodarowania przestrzennego i w konsekwencji formułowania wytycznych projektowych opartych na formie.

Transekt urbanistyczny jest to sposób inwentaryzacji elementów zagospodarowania i struktur przestrzennych. Polega na wykonywaniu obserwacji w wybranych punktach charakterystycznych na linii prostej lub łamanej, której przeciwległe końce są położone w skrajnie różnych obszarach. Analizy dotyczą zarówno elementów przyrodniczych, jak i kulturowych (tab. 1).

⁴ Ponadto, rozporządzeniem Prezydenta RP z 16 lutego 2015 r. kluczowe elementy historycznych struktur przestrzennych zostały uznane za Pomnik Historii „Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego” [Dz.U. 2015, poz. 315].

Sześciostrefowy transekt od wsi do miasta – opis stref

	<p>T1 – PRZYRODNICZA (ang. <i>natural zone</i>)</p> <p>Strefa przyrodnicza, niezurbanizowana składa się z terenów zbliżonych lub powracających do stanu pierwotnego, w tym tereny nienadające się do zasiedlenia z powodu topografii, hydrologii lub roślinności.</p>
	<p>T2 – WIEJSKA (ang. <i>rural zone</i>)</p> <p>Strefa wiejska składa się z obszarów słabo zaludnionych na terenach otwartych lub uprawnych. Są to lasy, grunty orne, pastwiska, łąki i obszary poddane sztucznej regulacji stosunków wodnych. Typowa zabudowa to gospodarstwa rolne – zagrody, budynki rolne, domki jednorodzinne oraz wille i dawne dwory.</p>
	<p>T3 – PODMIEJSKA (ang. <i>sub-urban zone</i>)</p> <p>Strefa podmiejska składa się z obszarów mieszkalnych o niskiej intensywności, przylegających do stref miejskich. Obszary te mają częściowo mieszane użytkowanie, w zabudowie mieszkaniowej mogą być prowadzone prace chałupnicze, ale zdarzają się również budynki gospodarcze związane z rzemiosłem i drobnym handlem. Nasadzenia są naturalistyczne (swobodne), linia zabudowy znacznie wycofana. Kwartaly mogą być duże, a drogi nieregularne, dostosowane do warunków naturalnych.</p>
	<p>T4 – PRZEDMIEJSKA (ang. <i>general urban zone</i>)</p> <p>Strefa przedmiejska, obrzeżna składa się z mieszanego użytkowania, ale przede wszystkim mieszkaniowej tkanki miejskiej. Występują przemieszane rodzaje jedno- i wielorodzinnej zabudowy tzn.: wolnostojącej, bliźniaczej i szeregowej. Linie zabudowy i krajobrazy ulic są zmienne. Ulice z krawężnikami i chodnikami wytyczają regularne kwartaly średniej wielkości.</p>
	<p>T5 – MIEJSKA (ang. <i>urban center zone</i>)</p> <p>Strefa miejska składa się z obszarów o wysokiej intensywności zabudowy z mieszanym sposobem użytkowania. W zabudowie miejskiej prócz mieszkań i apartamentów licznie występuje handel detaliczny, usługi i biura. Gęsta siatka ulic, z szerokimi chodnikami, planowymi nasadzeniami drzew, linia zabudowy tworzy pierzeje lub jest nieznacznie wycofana.</p>
	<p>T6 – WIELKOMIEJSKA (ang. <i>urban core zone</i>)</p> <p>Strefa wielkomijska stanowi rdzeń tożsamości miasta o najwyższej intensywności i wysokości zabudowy, z największą różnorodnością zastosowań oraz budynków użyteczności publicznej o znaczeniu regionalnym. Strefa może mieć większe kwartaly, a ulice mają regularne nasadzenia, szerokie chodniki i zabudowę pierzejową. Strefa wielkomijska występuje tylko w dużych miastach!</p>

Źródło: [Duany *et al.* 2008; tłumaczenie własne.]

2.1. Zastosowanie transektu urbanistycznego do struktur przestrzennych Łodzi

Próbie zastosowania transektu urbanistycznego do opisu Łodzi podjęto w Instytucie Gospodarki Przestrzennej UŁ [Wróblewski w *druku*]. W ramach ćwiczeń z projektowania urbanistycznego dwuosobowe zespoły studenckie wykonywały **transekt urbanistyczny** z zadanego rejonu w centrum Łodzi w jednym z ośmiu kierunków świata. W pierwszym etapie wykonano analizy kameralne, aby na podstawie **kartograficznego badania morfologii** struktur miejskich wytypować punkty transektu T1 do T6. W serwisie [*geoportal.gov.pl*] na mapie topograficznej i katastralnej badano plan. Prześledzono wymiar horyzontalny, tj. rozplanowanie przestrzenne układu miejskiego, kombinację ulic, placów oraz zabudowanej i niezabudowanej przestrzeni, a także wymiary i proporcje działek ewidencyjnych. Następnie w serwisie [*maps.google.pl*] korzystając z narzędzia *Street View* sprawdzano dla wstępnie wybranych struktur **fizjonomię przestrzeni**. Porównywano wymiar wertykalny – kształt i wygląd układów przestrzennych oraz zabudowy. Krajobrazy ulic i standard wyposażenia przestrzeni publicznych. Ponadto, na tym etapie badań każdy zespół zlokalizował również przynajmniej dwa **tereny specjalne** w opracowywanym sektorze miasta. Wskazywano głównie modernistyczne osiedla, dzielnice przemysłowe, centra handlowe oraz centra usług publicznych, lecz nie były one przedmiotem dalszych analiz. Wybór punktów transektu T1-T6 zweryfikowano podczas **analiz terenowych** oraz uzupełniono o inwentaryzację i dokumentację fotograficzną (tab. 2). Zweryfikowano również, na podstawie własnych doświadczeń, dostępność i powiązania komunikacyjne wybranego punktu. Kolejny etap to ponownie analizy kameralne – **kartometryczne**. Dla wybranych i zweryfikowanych punktów transektu urbanistycznego w serwisie [*maps.google.pl*] wykonano szczegółowe **analizy sieciowe** pieszej dostępności udogodnień miejskich [Zasina, Wróblewski 2015].

W przedstawionym transekcie urbanistycznym (tab. 2) wyraźnie widać rosnącą ku centrum różnorodność kulturową, natomiast od centrum rosnącą różnorodność przyrodniczą. Tym samym da się zauważyć, że problematycznym obszarem są przedmieścia, gdzie zanika bioróżnorodność, ale nie pojawia się jeszcze wysokiej jakości środowisko kulturowe.

W końcowym zestawieniu dane z 76 transektów studenckich, czyli łącznie ponad 450 obserwacji tradycyjnych form zagospodarowania T6-T1, zostały odniesione przestrzennie.

W granicach administracyjnych miasta Łodzi jest 18 500 gospodarstw rolnych i ogrodniczych [Losik 2015] o czytelnej, rozpoznanej strukturze T2. Nowi Urbaniści, aby odpowiedzieć na wyzwanie, jakim są przedmieścia, oferują *Urbanizm Agrarny* [Duany 2011]. Ten nurt jest popularyzowany w amerykańskich miastach i ma niezwykle bogatą literaturę. Utrzymanie lokalnej produkcji żywności w strefie obrzeżnej miasta chroni te tereny przed zabudową i tym samym wzmacnia centrum.

Tabela 2

Przykładowy transekt urbanistyczny miasta Łodzi – widok, ortofotomapa, mapa topograficzna, odległość sieciowa do Przystanku Centrum

T1	T2	T3	T4	T5	T6
10,1 km	9,3 km	7,7 km	4,0 km	2,2 km	0,7 km

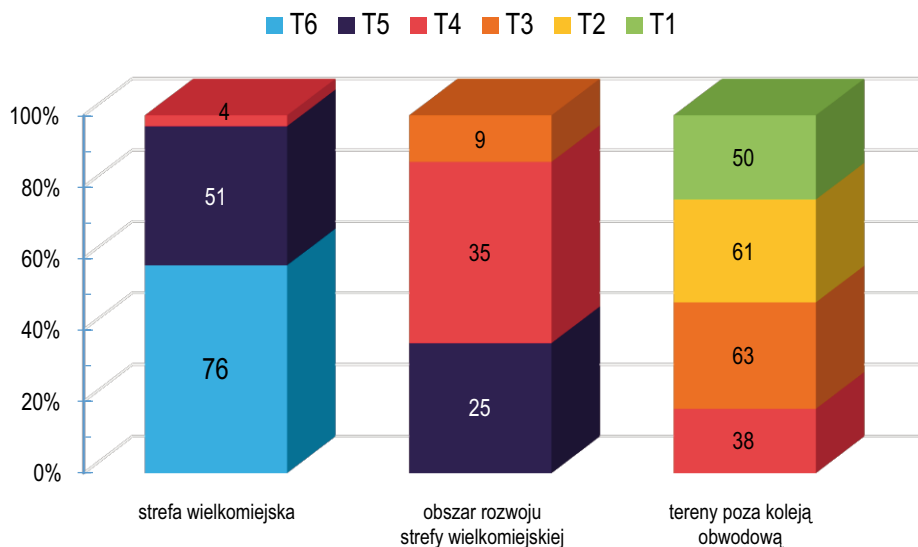
Źródło: Opracowanie studenckie w ramach ćwiczeń z projektowania urbanistycznego sem. III GP UŁ.

Ponadto, w procesie suburbanizacji Łodzi w granicach administracyjnych, lecz w większości już poza koleją obwodową, oprócz gospodarstw, powstały czytelne **tereny specjalne**. Głównie modernistyczne osiedla, dzielnice przemysłowe, centra handlowe oraz centra usług publicznych. Nowi Urbaniści proponują również program *doposażania i wypełniania suburbiów* [DPZ 2008]. Oferują w tym programie warsztatowe rozwiązania, które zmierzają do wytworzenia miejskiego charakteru przestrzeni na tych terenach. Te dwa podejścia *Nowego Urbanizmu*, pośrednio wpływające na stan centrum miasta, wymagają osobnego opracowania.

Z zestawienia danych na mapie (ryc. 3) wynika, że (pomijając osiedla i inne rejony monofunkcyjne):

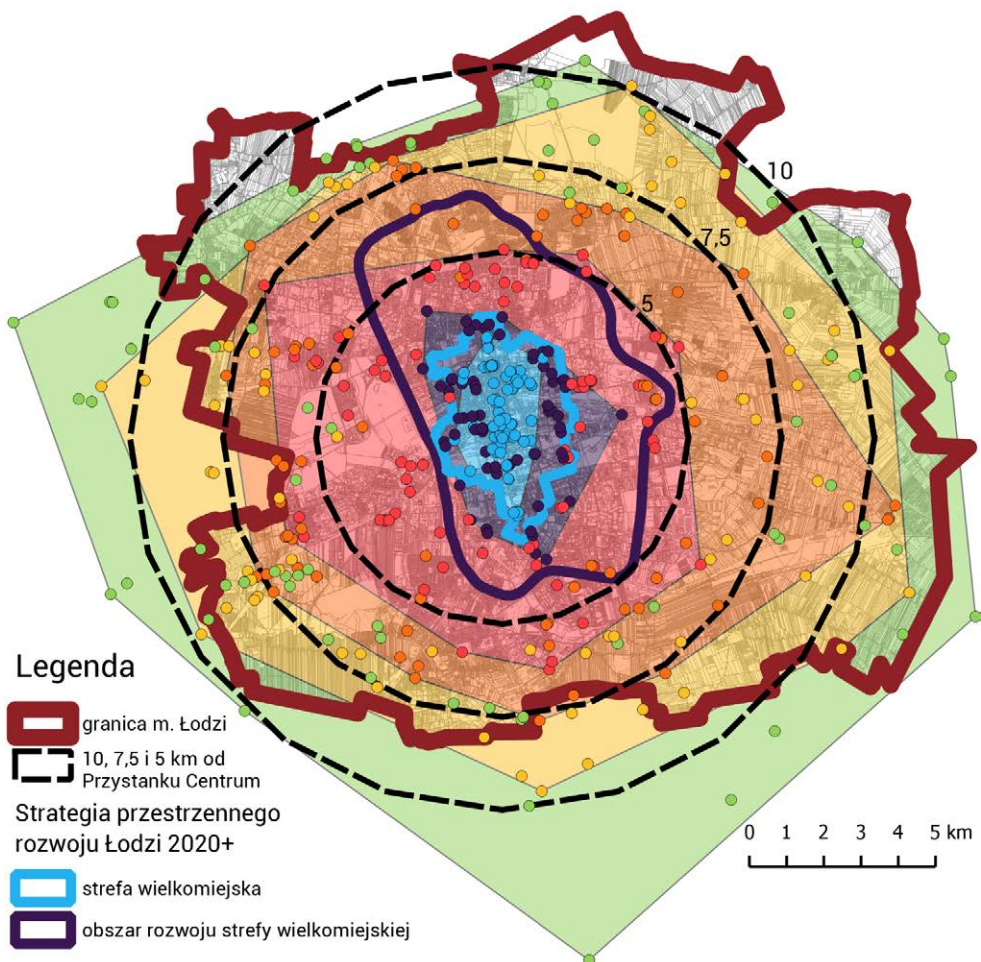
- Łódź ma koncentryczny układ stref tradycyjnych form zabudowy narastających do centrum.
- Miasto ma budowę kompaktową tzn., że z centrum Łodzi w każdym kierunku w promieniu do 10 km można dotrzeć do strefy T1 (przyrodniczej).
- Z porównania stref *Strategii* i wskazań studentów, na mapie i wykresie, (ryc. 2 i 3) wynika, że aby wypełnić standardy transektu, Łódź ma wciąż jeszcze możliwości rozwoju do wewnątrz.

Wniosek, że **Łódź** ma przestrzenne predyspozycje do rozwoju w duchu *Nowego Urbanizmu*, wydaje się zatem uprawniony.

Ryc. 2. Procentowy wykres wskazań form zgodnych z transektem urbanistycznym w strefach strategicznych miasta Łodzi

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie wskazań studentów III sem. GP UŁ w 2014 i 2015 r.

Legenda

- granica m. Łodzi
- 10, 7,5 i 5 km od Przystanku Centrum
- Strategia przestrzennego rozwoju Łodzi 2020+
- strefa wielkomięjska
- obszar rozwoju strefy wielkomięjskiej

wybrane punkty obserwacji 2014 i 2015

- strefa T1
- strefa T2
- strefa T3
- strefa T4
- strefa T5
- strefa T6

zasięg wskazań struktur przestrzennych

- T1 - strefa przyrodnicza
- T2 - strefa wiejska
- T3 - strefa podmiejska
- T4 - strefa przedmiejska
- T5 - strefa miejska
- T6 - strefa wielkomięjska

Ryc. 3. Zestawienie wskazań stref transektu (z pominięciem terenów specjalnych)

Źródło: Opracowanie własne w programie QGIS.

3. Narzędzia Nowego Urbanizmu – planowanie struktur przestrzennych oparte na formie

Plan oparty na formie to technika zapisu planistycznego alternatywna wobec planowania strefowego, za pomocą której oczekiwany rodzaj zabudowy oraz standardy przestrzeni publicznej opisane są w pierwszej kolejności przez formę fizyczną, a nie funkcję. Plan miejscowy oparty na formie określa relacje między fasadami budynków a przestrzenią publiczną. W planie takim bryły i gabaryty zabudowy zależą od typu i skali danej ulicy i kwartału. Plan oparty na formie definiuje regulacje i standardy w części opisowej i graficznej, przy czym część graficzna to głównie ideogramy, diagramy i wizualizacje, które wyznaczają odpowiednią skalę, fizjonomię i wyposażenie przestrzeni. Innymi słowy miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego oparty na formie definiuje nie tylko przeznaczenie gruntów na danym terenie, lecz przede wszystkim charakter rozwoju (tab. 3).

W zależności od głównej zasady porządkującej formę rozróżnia się trzy typowe podejścia [*Form-Based Codes...* 2013]. Planowanie oparte na transekcie, czyli typologii struktur przestrzennych, zalecane do planowania całych miast. Planowanie oparte na typologii zabudowy, stosowane w mniejszych planach, zwłaszcza uzupełnieniach mających wzmocnić lub naprawić charakter rejonu. Trzecim podejściem jest planowanie oparte na typologii ulic ze względu na klasę dróg, lecz z uwzględnieniem fizjonomii oraz innych niż komunikacyjna funkcji przestrzeni publicznych.

Podstawowa zawartość planu miejscowego zalecana przez Instytut Planów Opartych na Formie⁵ to pięć głównych elementów:

1. **Plan regulacyjny** – mapa wyznacza obszary, w których obowiązują różne standardy formy zabudowy i wyposażenia przestrzeni publicznych.
2. **Standardy przestrzeni publicznych** – przekroje ulic i zestawienia tabelaryczne określają profil ulicy, jej elementy: chodniki, krawężniki, pasy ruchu i parkowania, drzewa i zieleń uliczną oraz meble i oświetlenie miejskie, itd.
3. **Standardy zabudowy** – schematy, opisy i wskaźniki zestawione w tabelach określają gabaryty, położenie, orientacje oraz funkcję zabudowy w odniesieniu do charakteru krajobrazu danej ulicy, czy placu.
4. **Zasady administracji** – część tekstowa wyraźnie określa proces wdrażania i oceny projektu.
5. **Definicje** – słowniczek, który jest integralną częścią opracowania, precyzuje profesjonalistom oraz wyjaśnia pozostałym użytkownikom stosowane terminy techniczne i administracyjne.

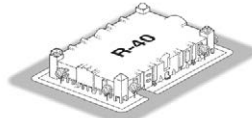
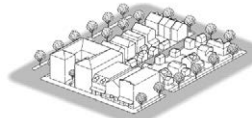
⁵ *Form-Based Codes Institute* (FBCI) to powołana w USA przez urbanistów w 2004 r. organizacja zajmująca się rozwojem, gromadzeniem wiedzy eksperckiej i kształceniem w zakresie planowania opartego na formie [formbasedcodes.org].

Dodatkowe elementy opcjonalnie występujące w opracowaniach Nowych Urbanistów:

- **Standardy architektoniczne** – ustalają detale, zewnętrzne materiały i jakość architektury, stosunek powierzchni okien do elewacji parteru i górnych kondygnacji.
- **Standardy zieleni** – ustalają zasady projektowania zieleni i dobór roślinności w przestrzeni prywatnej, jeśli wpłyną one na przestrzeń publiczną.
- **Standardy oznakowania** – ustalają dopuszczalne rozmiary, materiały, oświetlenie i rozmieszczenie szyldów oraz innych elementów reklamowych.
- **Standardy środowiskowe** – kontrolują kwestie zatrzymywania, infiltracji i odprowadzania wody deszczowej, ukształtowania terenu, ochrony drzew, dostępu do energii słonecznej, itp.
- **Załączniki** – schematy i rysunki perspektywiczne wyjaśniające intencje ustaleń planu.

Tabela 3

Porównanie różnic ustaleń planistycznych dla kwartału

Typowy plan strefowy	Plan strefowy z wytycznymi	Plan oparty na formie
		
<p>ustala funkcję, nieprzekraczalne linie zabudowy i maksymalne wysokości budynków oraz wskaźniki intensywności zabudowy i miejsc parkingowych</p>	<p>rozszerza podstawowe ustalenia o artykulację architektoniczną widoczną z ulicy części budynku – nachylenie połaci, materiały elewacyjne i dachowe, rodzaj ogrodzenia oraz elementy kompozycyjne – otwarcia, akcenty urbanistyczne (np. narożniki szczególnego opracowania)</p>	<p>ustala typ lub mieszankę typów zabudowy oraz ich wysokość i artykulację architektoniczną, stosuje ściśle określone linie zabudowy, z procentowym określeniem kompletności pierzei, w miarę potrzeb stosuje boczne i tylne linie zabudowy, wymusza różnorodność funkcji w kwartale przez wskaźniki: proporcji funkcji mieszkaniowej do niemieszkaniowej i/lub liczby mieszkań i liczby stanowisk pracy na jednostkę powierzchni terenu</p>

Źródło: [P. Katz, S. Price, pracownia *Urban Advantage*, 2006].

Stosowanie strefowania opartego na formie a nie na funkcji, jest szczególnie polecane w procesach reurbanizacji miast. Taka technika zapisu planistycznego znacznie ułatwia utrzymanie zwartego układu osadniczego oraz ochronę terenów otwartych i rolnych. Za zmianą zapisu planistycznego z opartego na funkcji na oparty na formie, idzie zmiana sposobu myślenia o przemieszonym użytkowaniu przestrzeni. W kon-

sekwencji możliwe jest zatrzymanie niekorzystnych procesów i reforma nieustannie rozpraszających się, funkcjonalnie oddzielnych struktur przestrzennych.

Możliwość zastosowania planowania opartego na formie w polskim systemie prawnym i praktyce planistycznej analizował Domińczak [2013]. Zawraca uwagę na ograniczone możliwości jego stosowania, ponieważ obecne normy i rozporządzenia preferują definiowanie funkcji, następnie sposobu zarządzania, a forma ma za nimi podążać. Ponadto, plany musiałyby ustalać więcej detali, czyli mniejsze jednostki planistyczne i więcej typów zabudowy oraz dopuszczać zróżnicowanie funkcjonalne w skali kwartału. W praktyce Pracownia projektowa Mycielski Architecture&Urbanism podjęła taką próbę przy opracowywaniu planu miejscowego dla Gdyni-Zachód. – najpierw wykonano transekt urbanistyczny oraz rysunki i schematy zgodnie z warsztatem Nowych Urbanistów, aby później przerysować na mapę i opisać jednostki planistyczne zgodne z obowiązującym w Polsce rozporządzeniem.

3.1. Planowanie oparte na formie w Łodzi

Łódź ma również swoje pierwsze doświadczenia z regulowaniem krajobrazu miejskiego na podstawie formy. Na zlecenie Miejskiej Konserwator Zabytków została przygotowana *Księga standardów ulicy Piotrkowskiej* [2014]. W księdze, w zależności od formy i kostiumu architektonicznego kamienicy, sformułowano wskazówki dotyczące form reklamy i informacji wizualnej. Opracowanie jest bogato ilustrowane fotografiami i rysunkami, opisuje położenie, rozmiary, kształty, materiały, kolorystykę itp. Jest to szczegółowy dokument, bardzo podobny w sposobie definiowania zasad przestrzennych do opracowań Nowych Urbanistów, lecz ograniczony przedmiotowo tylko do formy szaty informacyjnej oraz przestrzennie tylko do głównej ulicy miasta.

Podobnie, w zakresie wyposażenia przestrzeni publicznej w strefie Wielkomiejskiej na przełomie 2013 i 2014 r. Zarząd Dróg i Transportu w Łodzi w porozumieniu z Architektem Miasta (powołując się na przykłady miast niemieckich) wprowadził ujednolicone wzory chodników. Obecnie każdy remont chodnika w centrum miasta musi uwzględniać ściśle parametry materiałów oraz określone standardy ich montowania. Poza tym ZDiT stosuje się do zaleceń, aby na ulicach nowe i odnawiane ławki, stojaki i słupy malowano na jednolity kolor szary – antracytowy. Są to wewnętrzne dyrektywy urzędu, więc ciągłość ich stosowania w przyszłości może być zagrożona, choćby zmianą kierownictwa.

Dla porównania w planie *Miami 21* [2015] zależne od strefy transektu standardy oznakowania (reklamowe) oraz standardy wyposażenia ulic, dodatkowo z podziałem na klasy dróg, są integralną częścią kodeksu przejętego przez komisję (organ ustawodawczy) miasta, który ustanawia normy i procedury dla zabudowy i przebudowy w całym mieście [rozd. 8 i 10]. Zatem znów, ustalenia są dopasowane do danej strefy i jednocześnie spójne w skali całego miasta, a ponadto mają rangę prawa miejscowego.

Łódź również ma ciekawe doświadczenia planowania w skali ogólnomiejskiej. Uchwalone w 2002 r. *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Łodzi* było sporządzone metodą pozaustawową wzorowaną na francuskim *Schema Directeur* [Wiśniewski 2012]. Zasadniczy był podział terenów na zurbanizowane U i niezurbanizowane N, a dalsza typologia precyzowała ustalenia. Jednostki planistyczne wyznaczono na podstawie formy struktur przestrzennych identyfikowanych metodą morfogenetyczną. Metodyka ta w odniesieniu do Łodzi okazała się uzasadniona, ponieważ analiza historii rozwoju form zagospodarowania, ujawniła wiele rozpoczętych, niedokończonych i zdegradowanych struktur w przestrzeni miasta, zarówno w strefie N i U. Podejście to jednak nie znalazło naśladowców i w 2010 r. nie osiągając nawet 5% pokrycia planami miejscowymi [NIK 2011], zmieniono *Studium* na opracowanie, według typowych polskich standardów, wypełniające podstawowe wymogi ustawowe. Wydaje się, że wybór w 2002 r. tej oryginalnej, ale mało znanej i trudnej metody mógł być jedną z przyczyn jej późniejszego zaniechania. W Polsce od lat 50. urbomorfologia, wyrastająca z metod conzenowskich, rozwijała się w ramach badań podstawowych na gruncie geografii historycznej [Koter, Kulesza 2015] i nie przenikała do urbanistyki operacyjnej.

Nowi Urbanisci w USA wydają podręczniki zarówno dla projektantów, jak i decydentów, organizują coroczne kongresy, powołali Instytut Planów Opartych na Formie oraz Centrum Studiów Stosowanych Transektu⁶ wszystko po to, aby przez edukację i marketing urbanistyczny skutecznie przenieść metody oparte na formie, czyli metody morfologiczne do praktyki planistycznej.

4. Narzędzia Nowego Urbanizmu – szablon planu opartego na transekcje SmartCode

SmartCode, czyli inteligentne zasady zagospodarowania przestrzennego jest to szablon zapisu planistycznego opartego na formie, w którym przyjęty podział strefowy wynika z transektu urbanistycznego oraz przyjętego scenariusza rozwoju, co zgodnie z szablonem w tab. 4 daje 15 typów jednostek planistycznych. Na przykład jednostka planistyczna o formie ze strefy T2 może się znaleźć w obszarze rozwoju O2, G1 lub G2.

⁶ Center for Applied Transect Studies (CATS) [transect.org].

Określanie przeznaczenia terenu – inteligentne scenariusze rozwoju

	<p>O1 chroniony obszar otwarty (ang. <i>preserved open sector</i>) Tereny niezurbanizowane położone w strefie T1 chronione przed rozwojem zabudowy na zawsze. W tym obszary prawnie chronione oraz zbiorniki wodne, tereny podmokłe, łągi, korytarze ekologiczne, chronione siedliska itp.</p>
	<p>O2 rezerwowo obszar otwarty (ang. <i>reserved open sector</i>) Tereny położone w strefach T1 i T2 o rozpoczętych procesach urbanizacyjnych, wymagające regresu ze względów bezpieczeństwa lub wartości dziedzictwa naturalnego. W tym tereny zalewowe, strome zbocza, korytarze ekologiczne, inne dziedzictwa naturalne, punkty widokowe itp., które powinny zostać wykupione lub wymienione na grunty w obszarach rozwoju G2 i G3.</p>
	<p>G1 obszar ograniczonego rozwoju (ang. <i>restricted growth sector</i>) Tereny położone w strefach T2, T3, T4 stanowiące rezerwę przyszłej urbanizacji. Tereny obecnie mające wartość obszarów otwartych, lecz nie wymagające ochrony w długiej perspektywie. Rozwój tych obszarów może być dozwolony jedynie w ramach skupionych i zorganizowanych (klastrowych) przedsięwzięć inwestycyjnych.</p>
	<p>G2 obszar kontrolowanego rozwoju (ang. <i>controlled growth sector</i>) Tereny położone w strefach T2, T3, T4, w których mogą rozwijać się dość kompletne osiedla (jednostki sąsiedzkie) o funkcji miesznej, ze względu na bliskość istniejących lub projektowanych powiązań komunikacyjnych. Powiązania komunikacyjne są konieczne do zapewnienia obsługi osiedla transportem zbiorowym szynowym i/lub autobusowym.</p>
	<p>G3 obszar zamierzonego rozwoju (ang. <i>intended growth sector</i>) Tereny położone w strefach T3, T4, T5 w których mogą rozwijać się kompletne dzielnice (jednostki sąsiedzkie) o istotnie miesznej funkcji, ze względu na bliskość istniejących lub projektowanych powiązań komunikacyjnych transportem zbiorowym szynowym lub autobusowym o znaczeniu regionalnym. Powiązania te są konieczne do rozwoju centrów regionalnych.</p>
	<p>G4 obszar rozwoju przez wypełnienia (ang. <i>infill growth sector</i>) Tereny położone w strefach T4, T5, T6 już rozwinięte wymagające uzupełnienia, dokończenia lub przekształcenia istniejących struktur w kompletne dzielnice (jednostki sąsiedzkie) lub centra regionalne.</p>

Źródło: Grafika – DPZ, opis na podstawie *SmartCode*, tłumaczenie własne.

Model oparty na strefach transektu pozwala na praktyczne powiązanie i szybkie przejście od skali metropolitalnej do skali kwartału, a nawet do pojedynczych budynków i detali wyposażenia przestrzeni publicznej. Szablon transektu i wynikający z niego wzorcowy kodeks stworzony przez pracownię urbanistyczną DPZ&Co, a następnie udostępniony na otwartej licencji jako *open source*, może być z łatwością dostosowany do lokalnych warunków danego miasta, dzielnicy lub kwartału. Na przykład, w opracowaniu inteligentnego kodeksu rozwoju przestrzennego miasta Miami na Florydzie, rozróżniono siedem form szczegółowych stref wielkomiejskich: T6-8, T6-12, T6-24, T6-36, T6-48, T6-60 i T6-80, gdzie druga liczba określa maksymalną dopuszczalną liczbę kondygnacji zabudowy w danej strefie. Sposób lokalizowania nowych funkcji w każdej z tych stref może się jednak odbywać według jednego z trzech scenariuszy. W modelu **otwartym** nowe funkcje mogą być lokalizowane na podstawie ogólnych przepisów prawa. W modelu **ograniczonym** powstawanie lub zmiana funkcji są koordynowane administracyjnie przez komitet kontrolujący (sterujący). Natomiast w modelu **wyjatkowym** każda nowa funkcja wymaga wysłuchania publicznego (konsultacji społecznych). Tak sformułowane zasady w samej strefie wielkomiejskiej z kombinacji formy zabudowy i zasad administracji (modelu wprowadzania nowych funkcji) dają 21 możliwych typów jednostek planistycznych. Dzięki takiemu uszczegółowieniu Nowym Urbanistom udało się uzyskać opracowanie dobrze dopasowane do całego miasta i danego miejsca jednocześnie.

4.1. Przyszłość struktur przestrzennych miasta Łodzi

W *Strategii Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+*, zidentyfikowano i wyznaczono trzy koncentryczne strefy miasta przedstawione w tab. 5 i na ryc. 3.

Analizując zaproponowane strefy można stwierdzić, że główny cel, czyli zatrzymanie suburbanizacji – ochrona terenów niezurbanizowanych i naprawa tradycyjnego miasta są zbieżne z ideami *Nowego Urbanizmu*. Technika wyznaczania koncentrycznych stref o narastającej do środka formie również jest podobna. Natomiast liczba stref w łódzkiej strategii, a mianowicie jedynie trzy, w porównaniu do 6 w transekcje, czy 15 w szablonie SmartCode czyni to opracowanie mniej dokładnym. Zbyt ogólne sformułowania mogą utrudniać zrozumienie intencji autorów⁷.

Założenia *Nowego Urbanizmu*, a szczególnie precyzja proponowanych narzędzi, łatwość interpretacji wywołują pytanie o możliwości ich użycia w europejskim mieście

⁷ W pierwszym projekcie *Strategii* opracowanym w Biurze Architekta Miasta wyznaczone strefy miały krótkie nazwy: strefa wielkomiejska, strefa miejska i tereny uzupełniające. Ogólność dokumentu strategicznego oraz nazewnictwo było powodem niezrozumienia intencji i gorącej dyskusji w Radzie Miasta. Jeden z radnych z nieskrywanym oburzeniem stwierdził – „jestem radnym z osiedla Retkinia a nie terenów uzupełniających” [Sobczyńska 2012]. Aby zapewnić konieczne poparcie, w ostatecznej wersji zmieniono jedynie nazwy drugiej i trzeciej strefy na opisowe i bardziej szczegółowe, ale praktycznie nie zmieniając istotnie ich treści i granic.

o przemysłowym rodowodzie z postsocjalistycznymi nawarstwieniami. Ponadto, wydaje się poznawczo ciekawe sprawdzenie założeń *Strategii Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+*, w której proponuje się rozwój miasta do wewnątrz, czy taki rozwój jest jeszcze możliwy.

Tabela 5

Strategiczny podział struktur przestrzennych miasta Łodzi

Strefa wielkomijska	Obszar współczesnego rozwoju strefy wielkomijskiej	Osiedla, tereny przemysłowe i niezurbanizowane
<p>Wyznaczona na podstawie zakresu przestrzennego zabudowy historycznej, stanowiąca centrum miasta:</p> <ul style="list-style-type: none"> – stanowi tożsamość Łodzi; – została ukształtowana w formie kwartałowej zabudowy kamienicznej oraz przyległych jej zespołów fabrycznych, parków i ogrodów; – wymaga dynamizacji inwestycji uzupełniających i remontowych oraz przeprowadzenia procesu rewitalizacji. 	<p>Wyznaczony na podstawie zakresu terenów położonych blisko centrum, w obszarze kolei obwodowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymagających kierunkowego rozwoju, przekształceń i uzupełnień funkcji miejskich; – oferujących korzystne warunki inwestowania na bazie najlepiej rozwiniętej sieci obsługi Miasta np. instalacje, komunikacja etc.; – umożliwiających nowe inwestowanie w zabudowę mieszkaniową wielorodzinną, kształtowaną przy czytelnym podziale na przestrzeń publiczną i prywatną z dużym udziałem zieleni. 	<p>Wyznaczone na podstawie zakresu terenów:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zawierających elementy o zakończonym procesie urbanizacji (osiedla wielorodzinne); – obszary zabudowy rezydencjalnej (do uzupełnień istniejących układów); – obszary przeznaczone pod inwestycje logistyczne, przemysłowe i magazynowe; – obszary niezurbanizowane (do zachowania i ochrony)

Źródło: *Strategia Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+*.

5. Narzędzia Nowego Urbanizmu – uspołecznienie planowania

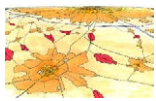

Karta Łódzka 2015 wskazuje, że: „ewidentną potrzebą społeczną jest to, by [...] obszary [miast] cechowała wysoka jakość przestrzeni publicznych, w tym zwłaszcza w obszarach centrów. Powinna ona wyrastać z ich historycznej tożsamości i wielofunkcyjnej struktury” Aby to osiągnąć, „potrzebne jest zatem wznowienie debaty nt. przywrócenia roli centrum we współczesnym mieście i wypracowanie w jej ramach sposobów wyeliminowania [...] niekorzystnych tendencji i zintensyfikowanie działań rewitalizacyjnych oraz modernizacyjnych” [punkt *Potrzebna Debata*].

Jako metodę uspołecznienia procesu planowania Nowi Urbanisci promują **charrette**. Podczas intensywnej sesji warsztatowej, mieszkańcy, projektanci i inni interesariusze wspólnie planują wizję rozwoju. Szerokie forum wymiany pomysłów daje projektantom natychmiastową informację zwrotną, a każdemu uczestnikowi realne współautorstwo planu.

Aby umożliwić mieszkańcom świadome uczestnictwo konieczne jest przygotowanie informacji w sposób możliwie przejrzysty i powszechnie zrozumiały. Na przykład w opracowaniu Nowych Urbanistów dla hrabstwa Hertfordshire [DPZ 2008] na zakończenie warsztatów *charrette* przedstawiono sześć scenariuszy (tab. 6) z ich zaletami i wadami w wielu kategoriach zestawionych w sposób umożliwiający łatwe porównanie. Następnie każdy z mieszkańców mógł wypełnić ankietę preferencji, w której każdy scenariusz można było ocenić w skali od -3 do +3 w powszechnym plebiscycie.

Tabela 6

Scenariusze rozwoju hrabstwa Hertfordshire

SCENARIUSZ 1	SCENARIUSZ 2	SCENARIUSZ 3	SCENARIUSZ 4	SCENARIUSZ 5	SCENARIUSZ 6
					
Kontynuacja obecnych trendów zabudowy	Rozwój na terenach <i>brownfields</i> i <i>greyfields</i>	Rozwój wokół węzłów transportowych	Dopełnienie istniejących osad w otwartych klinach	Satelitarne „wsie-ogrody”	Nowe samodzielne miasto-ogród

Źródło: [DPZ 2008].

Podsumowując, aby metoda *charrette* pozwoliła na wytworzenie scenariuszy wymaga czytelnych, powszechnie zrozumiałych materiałów informacyjnych w procesie konsultacji społecznych. Zaletą wszystkich prezentowanych narzędzi planowania przestrzennego, zaproponowanych przez Nowych Urbanistów, jest prostota opisu oraz precyzja ilustracji efektów wybranego kierunku rozwoju.

W Polsce warsztaty *charrette* z sukcesami przeprowadza pracownia MAU. Na przykład w dzielnicy Gdynia-Zachód, gdzie skutkiem zaproponowanych scenariuszy była propozycja stworzenia wygodnej sieci ulic z większą liczbą skrzyżowań, jednego wspólnego centrum dla dzielnicy z otaczającym parkiem oraz czterech lokalnych subcentrów, satysfakcjonująca wszystkie zainteresowane strony.

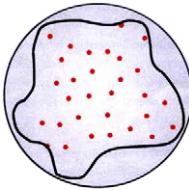
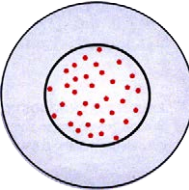
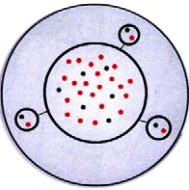
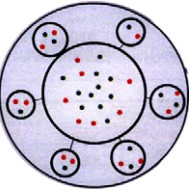
5.1. Pozaustawowe konsultacje projektu *Studium Łodzi*

Strategia [...] 2020+ jest punktem wyjścia do opracowania nowego *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* [Kowalczyk *et al.* 2015]. W toku prac Miejska Pracownia Urbanistyczna przygotowała cztery możliwe scenariusze (tab. 7), które były przedmiotem pozaustawowych konsultacji społecznych podczas spotkań z mieszkańcami i środowiskiem akademickim. Następnie Rada Miasta, na podstawie wskazanych wad i zalet, wybrała model B. Można zatem dostrzec podobieństwo prostoty opracowania graficznego łódzkiego *Studium* ze sposobem

prezentacji projektu dla Hertfordshire [DPZ 2008] przez pracownię DPZ. Należy docenić łódką MPU za pozaustawowy wymiar procedowania koncepcji. Przy czym ponownie warto zwrócić uwagę na różnice, a mianowicie szczegółowość opracowania i czas trwania konsultacji oraz powszechność oceny możliwych scenariuszy projektu.

Tabela 7

Modele rozwoju Łodzi

KONTYNUACJA	MODEL A	MODEL B	MODEL C
			
650 tys. mieszkańców +300÷400 tys. koszt: 5,5 mld zł	650 tys. mieszkańców +10÷40 tys. koszt: 1,3 mld zł	650 tys. mieszkańców +40÷90 tys. koszt: 2,3 mld zł	650 tys. mieszkańców +100÷150 tys. koszt: 3,3 mld zł

Źródło: MPU, ulotka informacyjna 2015.

6. Krytyka i ocena narzędzi *Nowego Urbanizmu*

Chociaż *Nowy Urbanizm* w USA ma dopiero 25 lat doświadczeń, ma wielu oponentów w różnych środowiskach. Jednak krytyka narzędzi i ich użycia, zdaniem tamtejszych specjalistów, jest przedwczesna, przesadna lub niekompetentna [Ellis 2002, s. 261].

Jest przedwczesna, ponieważ zaledwie 2 promile miast amerykańskich (2013 r.) miało plany oparte na formie. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatruje się w spowolnieniu wzrostu gospodarczego [Rangwała 2013]. Jest przesadna, bo jest to jedynie narzędzie, a nie panaceum na brak dobrego planowania. Jeżeli nawet niektóre projekty mają kiczowatą estetykę, to nie dowodzi to słabości narzędzia, a tylko błędu projektanta – operatora narzędzia.

Jest niekompetentna, ponieważ plany oparte na formie są postrzegane przez przeciwników, jako narzędzia stworzone przez architektów dla planistów. Zarzuca się architektom, że zaawansowane wersje planów są skomplikowane i trudne do zastosowania po to, aby wymagały kosztownych konsultacji architektonicznych [Rangwała 2013]. Jednak, zdaniem Elisa, zasady *Nowego Urbanizmu* są wyrażone prostym językiem z minimum specjalistycznego żargonu. Nie ma też nic hermetycznego w przekazywanej myśli i wiedzy [s. 282]. Niezrozumienie teorii Nowych Urbanistów i długa lista nieporozumień wynika z systemu kształcenia w Ameryce. Programy uniwersyte-

ckie oddzielają architektów od planistów⁸, a później ta separacja jest pogłębiana przez organizacje zawodowe. Rangwala zwraca uwagę, że podważa się nawet konieczność kształcenia planistów z zakresu fizycznego planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego.

Ponadto, spora część krytyki dotyczy przyjętych zasad i wartości. Nowi Urbaniści są oskarżani o ignorowanie społecznych i ekonomicznych uwarunkowań współczesnego świata. Zwolennicy wolnego rynku, patrzący z perspektywy krótkoterminowych zysków, dostrzegają jedynie konsumentów i podatników, a nie widzą obywateli zainteresowanych wspólnym dobrem i długoterminowymi publicznymi rozwiązaniami. Nie rozumieją, że podstawy tworzenia miasta są z samej swej natury publiczne i integrujące [Ellis 2002, s. 263]. Tym samym zachowanie tych zasad, to nie jest nostalgiczny „powrót do mitycznego małomiasteczkowego życia”. Zwolennicy rozlewania się miasta krytykują zbyt gęstą, ich zdaniem, zabudowę w projektach Nowych Urbanistów zapominając, że oni sami są samochodozależni, otoczeni „morzem” asfaltu i monofunkcyjnymi terenami, np. takimi jak centra handlowe, lub podobne do fortec parki biznesu [ibidem, s. 283].

Podsumowując, kontrowersje wokół *Nowego Urbanizmu* przyczyniły się do wywołania toczącej się obecnie w USA dyskusji na temat zarządzania rozwojem, kompaktowej rozbudowy i świadomego wzrostu określanego jako *smart growth*. Nowi Urbaniści obiecują, że niezależnie czy *smart growth* stanie się szeroko stosowaną polityką państwa, czy też nie, oni będą budować zgodnie ze swoimi założeniami [Ellis 2002, s. 262]. Instytut Planów Opartych na Formie utrzymuje, że w ostatnich latach sporo dużych miast zastosowało lub zaczęło sporządzać plany oparte na formie, zarazem inspirując inne miasta do naśladowania [Rangwala 2013].

7. Narzędzia *Nowego Urbanizmu* w procesie powrotu Łodzi do centrum – podsumowanie i wnioski

Odpowiedź na przywołane we wstępie pracy pytanie z toczącej się w mieście debacie czy „*Nowy Urbanizm* powinien zdominować *Modernizm* w procesie rewitalizacji Łodzi” jest pozytywna. Można przyjąć, że Nowi Urbaniści, promując miasto krótkich odległości i dostępnych pieszo dzielnic, proponują odpowiedzialne i etyczne podejście do zarządzania przestrzenią, jako zasobem skończonym i ograniczonym. Ponadto, preferując kontynuację i ciągłość tradycji, czyli ewolucję historycznego krajobrazu miejskiego, wpisują się w nowoczesne podejście do dziedzictwa kulturowego. Warto zatem, wobec podobieństwa założeń doktrynalnych przyjąć i zastosować metody Nowych Urbanistów w praktyce planistycznej.

⁸ Wydaje się, że *planning schools* w USA są odpowiednikami kierunku *Gospodarka Przestrzenna*.

Porównanie *Nowego Urbanizmu* i obecnej praktyki urbanistycznej w Łodzi wykazuje wiele punktów wspólnych. Są one widoczne w założeniach i przyjmowanych rozwiązaniach oraz czasami w technice pracy.

W prezentowanym zestawieniu można dostrzec, że wszystkie narzędzia *Nowego Urbanizmu* pozwalają na szybkie i celne zilustrowanie problemów rozwojowych miasta i ich rozwiązań. Ponadto, partycypacyjny sposób działania, a także zrozumiałe i czytelne prezentacje możliwych scenariuszy oraz ustaleń planistycznych sprzyjają demokratyzacji miasta.

Społeczeństwo amerykańskie jest niewątpliwie oparte na zasadach wolności podejmowania decyzji i poszanowania własności prywatnej oraz znane jest z umiłowania do poruszania się samochodami. Nowym Urbanistom w partycypacyjnym, demokratycznym procesie udaje się oprzeć rozwiązania przestrzenne na interesie publicznym, ograniczać możliwe formy zabudowy prywatnej własności i redukować konieczność transportu samochodowego. Jest to niewątpliwym sukces i warto zwrócić uwagę na siłę i skuteczność edukacji oraz marketingu urbanistycznego zastosowanych narzędzi, ponieważ polska urbanistyka operacyjna ma deficyt funkcji informacyjnej. Wydaje się, że mimo zaawansowanych badań naukowych na gruncie geografii [Kotter 2015] i urbanistyki [Wiśniewski 2012], w powszechnej świadomości społecznej jakość i wartość struktur przestrzennych Łodzi jest wciąż niedoceniana [Janiak 2014]. Można zatem przyjąć, że Łódź niezmiennie wymaga badania i opisu różnymi dostępnymi narzędziami, zwłaszcza tymi o funkcji informacyjno-edukacyjnej, które są łatwo zrozumiałe i mogą mieć charakter popularyzatorski.

W ostatecznym odniesieniu do postawionej tezy konieczna jest jednak uwaga terminologiczna. Ponieważ Łódź wciąż posiada w miarę zwartą formę, oraz historycznie wykształcone struktury przestrzenne o tradycyjnych, europejskich cechach miejskości, nie powinno mówić się o *Nowym Urbanizmie* a raczej o neotradycyjnym *Europejskim Urbanizmie* w procesie powrotu Łodzi do centrum.

Literatura

- Domińczak M., 2013, *Form-Based Codes – alternatywne metody planowania przestrzennego*. Materiały z konferencji *Polityka miejska – wyzwania, doświadczenia, inspiracje*. EURO-REG, Warszawa; [@: www.euroreg.uw.edu.pl/pl/konferencje.polityka-miejska-wyzwania-doswiadczenia-inspiracje?page=4, dostęp 15.08.2015].
- DPZ, 2008, *Hertfordshire Guide to Growth–2021 How Should The County Grow?*
- Duany A., 2011, *Garden Cities: Theory&Practice of Agrarian Urbanism*. DPZ.
- Duany A., Sorlien S., Wright W., 2008, *SmartCode Version 9*. New Urban News Publications.
- Duany A., Speck J., Lydon M., 2010, *The Smart Growth Manual*. Mc Graw Hill, New York.

- Ellis C., 2002, *The New Urbanism: Critiques and Rebuttals*. Journal of Urban Design, t. 7, nr 3, s. 261-291.
- Form-Based Codes: a Step-by-Step Guide for Communities*, Chicago Metropolitan Agency for Planning, 2013.
- Gdynia Zachód warsztaty charrette [@: www.gdyniazachod.pl/index.php?parent_id=69&menu_id=1, dostęp 08.10.2015].
- Janiak M. (red.), 2014, *Amazing City. Łódź – ostatnie nieodkryte miasto*. BAM, Łódź.
- Karta Ateńska przyjęta przez IV Kongres CIAM w 1933*, 2004, [w:] *Nowa Karta Ateńska 1998. Karta Ateńska 1933*, W. Walat (red.). Wyd. Pobitno, Rzeszów.
- Karta Łódzka. Powrót do Centrum*, 20015 przyjęta przez V Kongres Urbanistyki Polskiej. TUP [@: www.tup.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1218, dostęp 10.12.2015].
- Karta Nowego Urbanizmu CNU*, 1996, tłum. Mycielski M. M., Buczek G. A., Choynowski P., Warszawa, [@: www.cnu.org/sites/files/polska.pdf, dostęp 15.11.2014].
- Koter M., 2015, *Struktura morfogenetyczna wielkiego miasta na przykładzie Łodzi*, [w:] *Geografia historyczna i polityczna w badaniach Marka Kotera*, M. Barwiński (red.). Wyd. UŁ, Łódź.
- Koter M., Kulesza M., 2015, *Zastosowanie metod conzenowskich w polskich badaniach morfologii miast*, [w:] *Geografia historyczna i polityczna... op. cit.*
- Kowalczyk N., Pancewicz Ł., Warsza R., Wysmyk-Lampert B., 2015, *Nowe studium dla Łodzi jako narzędzie realizacji polityki powrotu do miasta*. Przegląd Urbanistyczny, t. XI (w druku).
- Losik J., 2015, *Rolnicy w Łodzi: uprawiają ziemię w betonowej dżungli*. "Dziennik Łódzki", 3 września.
- Miami 21 Code vol.1.*, Komisja Miasta Miami – kodeks zmieniony i przyjęty 19 maja, 2015 r.
- Najwyższa Izba Kontroli*, 2011, *Informacja o wynikach kontroli kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej na terenie miasta Łodzi*. NIK oddział w Łodzi, Łódź.
- Rangwala K., 2013, *Assessing Criticisms of Form-based Codes*. 'Better Cities & Towns', kwiecień-maj [<http://bettercities.net/article/assessing-criticisms-form-based-codes-19967>, dostęp 10.10.2015].
- Rogowska K. (red.), 2014, *Księga standardów ulicy Piotrkowskiej. Zasady kształtowania frontów lokali usługowych*. UMiŁ, Łódź.
- Semes S., 2012, *The City of Continuity vs. the City of Contrasts: New Urbanism and Historic Preservation*. Materiały kongresowe CNU.
- Sobczyńska J., 2012, *Władze miasta chcą rozwijać tylko centrum Łodzi*. "Dziennik Łódzki", 7 listopada.
- Suburban Retrofit And Infill – A Lexicon of Advanced Techniques*, DPZ, 2008.

- Uchwała RM w Łodzi nr LV/1146/13 – załącznik: Strategia Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+.*
- Uchwała RM w Łodzi nr XCVI/2002/14 – załącznik: Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2014-2017.*
- Wiśniewki M., 2012, *Wpływ planowania przestrzennego na rozwój strefy zurbanizowanej Łodzi w okresie powojennym*. Wyd. PŁ, Łódź.
- Wróblewski W., *Transekt urbanistyczny w dydaktyce Gospodarki Przestrzennej*, [w:] *Gospodarka Przestrzenna w naukach technicznych. Urbanistyka w gospodarowaniu przestrzenią*, J. M. Chmielewski (red.) .Oficyna Wyd. PW, w druku.
- Zagała A., 2015, *Nowy Urbanizm, Nowy Klasycyzm*. Referat na V Kongresie Urbanistyki Polskiej, Łódź.
- Założenia Lokalnego Programu Rewitalizacji 2020+*, 2015 załącznik do zarządzenia nr 732/VII/15 Prezydenta Miasta Łodzi z 31 marca 2015 r.
- Zasina J., Wróblewski W., 2015, *Forma przestrzenna miasta a dostępność do udogodnień miejskich. Przypadek Łodzi*. Plakat na V Kongres Urbanistyki Polskiej, Łódź.